

Fig. 1. Nykirke, set fra syd.

E.S.1952

NYKIRKE

BORNHOLMS VESTRE HERRED

Kirken var i katolsk tid viet til *Allehelgen*¹ (sml. alterkalk, s. 214). Navnet Nykirke findes tidligst i et ikke i original bevaret dokument fra Christian I.s tid², hvorefter benævnelserne Allehelgens og Nyker sogn anvendes i flæng, indtil den første går af brug ved midten af 1500-tallet³. Kirken, der nu er selvejende, tilhørte i middelalderen ærkebispem, men overgik ved reformationen til kronen (sml. Rønne, s. 36).

Ifølge Ravn var »Nyker sogn så kaldet, fordi denne sogns kirke skal være bygt sidst efter alle de andre kirker her på landet ved den tid man skrev efter Christi fødsel 1287 . . . »⁴. Denne ofte citerede meddelelse⁵, som endnu i 1836 stod at læse på sydportalens dørfløj⁶, må bero på en misforståelse, og er allerede af Brunius med rette blevet forkastet med en henvisning til kirkens stilpræg⁷.

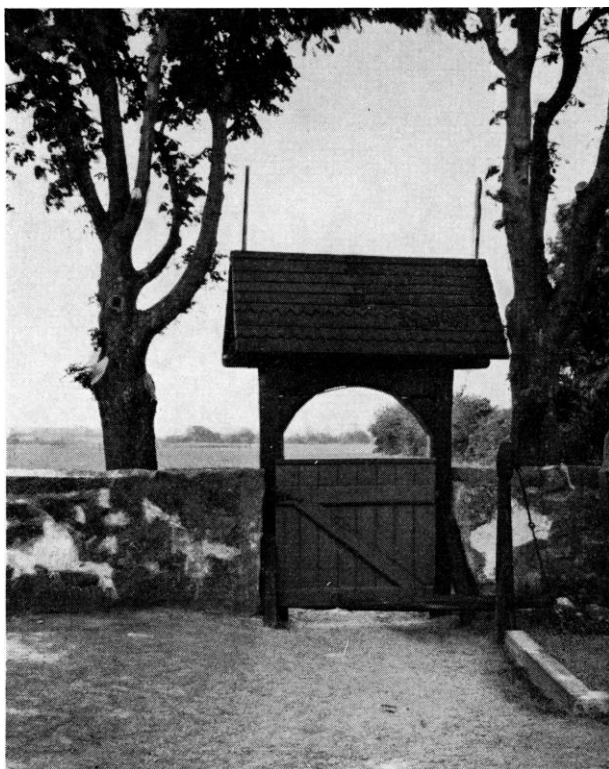
Kirken ligger ret centralt i det mådelig store sogn, oprindelig vistnok ensomt, nu med nogen bebyggelse i nærheden mod vest. Den lille kirkegård, som muligvis er udvidet mod nord og har form som et skævt kvadrat med afskårne sydhjørner, hegnes overalt af lav kampestensmur af kløvet granit i cement-

mørtel (rgsk. omtaler stensætningsarbejde ved kirkegårdsmuren i 1874 og 78). Fra vestlågen og sønden og østen rundt til nordøsthjørnet er der i digets yderside indsat bindinger af jern, ialt 44. Muligvis er de ikke længere fuldtallige, eftersom man nu om stunder må regne med, at der er 47 gårde i sognet⁸.

I øst, syd og vest er der smukke, *gamle trælåger* af bornholmsk type, med tag og husbrande. Den østre, hvis overliggerbjælke er lige, støttet af korte skråbånd til stolperne, er fra 1809, idet der på overliggerens østside læses indskåret: »Anno 1809 H I S«. Den søndre, som er den ældste bevarede låge af denne art (fig. 2), afsluttes under taget med en høj fladbue, hvis kontur er skåret i undersiden af overliggerbjælken og i de to knægte, som støtter den. Mod syd, midt på overliggeren, er indskåret et mange gange overtjæret: AN 1678 NO«. Til højre herfor er senere tilføjet: »M I S«. Det karakteristiske spåntækte tag har bølgekanturerede husbrande, udsvejfede i temmelig tyndt træ og sikkert, ligesom taget, fornyet adskillige gange⁹. Den vestre låge er delt i en dobbelt køreport mod nord og en fodgængerlåge mod syd, alt under fælles tag. På vestsiden af den gennemløbende hammer læses: »W L S ANNO 1776« (S og 6 spejlvendte). På vestsiden af stolperne er der barokprofilerede knægte, som støtter tre korte tværbjælker under lågens tag; lignende knægte er fastnaglet til yderstolperne under overliggerbjælakens ender. Alle tre fodgængerlåger åbner indad og er her forsynet med et gammeldags, automatisk lukketøj. Dettets virkning beror på vægten af en bom, hvis ene ende er fastgjort forneden på lågefløjen, mens den anden er ophængt i en jernlænke fra toppen af en jordgravet, ottekantet egepæl. Når lågefløjen er i ro, hænger bommen vandret (fig. 2). En *†*kirkerist omtales 1718 (rgsk.).

I kirkegårdens nordvesthjørne står det ret anselige *klokketårn* (fig. 3), som er af vanlig type, tre etager højt, hvoraf de to nederste er af rå og kløvet kamp, mens den øverste, klokkestokværket, er af bindingsværk. Den stærkt flikkede og i 1871 (rgsk.) foroven hovedreparerede kampestensunderbygning har nederst et kun godt 2 m højt understokværk, til hvilket der er adgang gennem et retkantet dørhul (195x85 cm) i den omkring 140 cm tykke sydmur, som i hele sin bredde dækkes af den nedenfor omtalte, moderne tilbygning. En fritrappel af træ langs tårnets østfaçade fører op til den egentlige tårnindgang, som ligeledes er retkantet (185x65 cm), og som giver direkte adgang til den høje mellemetage. Dennes indervægge står blanke og er af rå og kløvet kamp uden spor af tegl; murtykkelsen er her noget mindre, kun ca. 118 cm. På murkronen hviler et af bindingsværkskonstruktionen uafhængigt bjælkelag, som bærer klokkestolen (fra 1640, sml. s. 219).

Klokkestokværkets bindingsværk er af bornholmsk almuetype, men er sikkert blot forenklet ved en ret sen istandsættelse, ved hvilken man fjernede fodremmen og som erstatning for denne langs væggenes indersider lagde

C.G.S.1947

Fig. 2. Nykirke. Søndre kirkegårdslåge (1678), set indefra

stræktømmere, som er fastgjort til stolpefødderne med skruebolte¹⁰. Den frie afstand mellem de egentlige (gennemgående) stolper er ringe, kun omkring 92 cm, men i hvert af disse fag er der desuden indskudt duk og opløber, henholdsvis under og over løsholtet, og i forlængelse af hinanden, så at bindingsværket virker ejendommelig tæt. I nord og syd er der simple, højsiddende luger, i øst og vest døragtige åbninger med knægte af krumvokset træ under den lige overligger. På ydersiden af øståbningens overligger læses: »ANNO 1715«, på omtrent tilsvarende plads over den søndre: »ANNO 1774«. Vistnok bortset fra vestsiden har så godt som alle de gennemgående stolper aflange, nu træfyldte taphuller øverst på ydersiden. Disse huller stammer sandsynligvis fra knægte, som på langsiderne kan have båret tagskægget, på gavlsiderne et vandbrædt. Taggavlne er nye, af små sten, og krones af korsprydede smedjærns vindfløje. Disse er begge stærkt forrustede¹¹, men man kan dog endnu ane den nordres dragegab. — Tavl, lemme og gavle er hvidkalkede, træværket tjæret. Taget har været hængt med vingetegl så langt det kan følges tilbage i kirkeregnskaberne (1685).

Klokketårnet omtales ret hyppigt i 1600- og 1700-tallets kirkeregnskaber. Det fik en større reparation i 1685, hvortil der indkøbtes træ til 6 stolper, hver 7 alen lang, 8 løsholter og 10 skråbånd. Endvidere anskaffede man et 12 alens træ til en husbrand, og af disse indkøb og forskellige andre indførsler ses, at man ved denne lejlighed har fornyet hele søndre gavlside, fra og med bindingsværket, som altså dengang synes at have haft skråbånd på begge sider af alle stolperne, op til den bræddeklædte taggavls brandstang. 1715 fik »tømmermanden« dernæst 56 slettedaler for at forny 2 sider tømmerværk (sikkert nord- og østsiden) »fra det første til det sidste«. Den manglende side (vestsiden) blev vistnok fornyet 1727. Det er desværre umuligt uden nærmere undersøgelse at afgøre, om noget af dette tømmer indgår i det nuværende klokkestokværk.

Bygningen, som er føjet til klokketårnets sydside, er opført 1881 (H. P. Bidstrups byggeforretning, rgsk.), af grundmur og teglhængt, i de simpleste moderne brugsformer; den gør tjeneste som materialhus, ligkapel og ligvognsskur, og har afløst et gammelt bindingsværkhus, som er afbildet allerede hos Resen, og nævnes omtrent lige så tidligt i regnskaberne. Resen kalder den *kirkelade*, rgsk. 1685 og senere materialhus, og det ses, at bygningen allerede dengang var teglhængt (men lerklinet mellem stolperne). 1698 blev kirkeladen repareret, fordi den »stod til ingen nytte og interesse«. Indkøbet af et fyrsted og 12 grønne tegl til en kakkellovn viser, at den blev indrettet til beboelse. År 1700 beklager man, at »kirkeladen er dette år øde stået og ingen husleje deraf bekommen«; det følgende år gav den 2 slettedaler i lejeindtægt. Endnu i 1709 var den bolig. Nævnte år indkøbtes 23 nye tagsten til en kakkellovn i kirkeladen, dens vinduer repareredes med nyt glas, bly og tin, og en tømmermand »lagde et stykke fodtræ under et stolperum i huset og en stykke af eg med fyrstedet, og lagde loft over halvanden stolperum«. Hvor længe kirkeladen derefter gjorde tjeneste som bolig kan ikke ses; mod slutningen anvendtes den vistnok både som material- og som sprøjtehus.

Kirkebygningen består af apsis, rektangulært kor og rundskib fra romansk tid samt, mod syd, et sengotisk våbenhus.

Murværket i de tre romanske bygningsafsnit er af rå og kløvet kamp i jævne skifter, dog er vistnok alle detaljer, således døre og vinduer samt rundskibets midtpille, af velforarbejdet silurkalksten. Nogen ydre sokkel ses ikke og er heller ikke iagttaget ved gravning.

Ifølge en ukontrollabel meddelelse hos Frölén¹² skal *apsiden* være af »mørk kalksten« og være opført uden ringeste forbandt med kormurene. Danske undersøgelser til belysning af dette forhold foreligger ikke, men selv om Frö-léns iagttagelse skulle vise sig rigtig, kan den i alt fald næppe bekræfte hans opfattelse af *koret*, om hvilket han ytrer: »Hertil kommer, at det nuværende

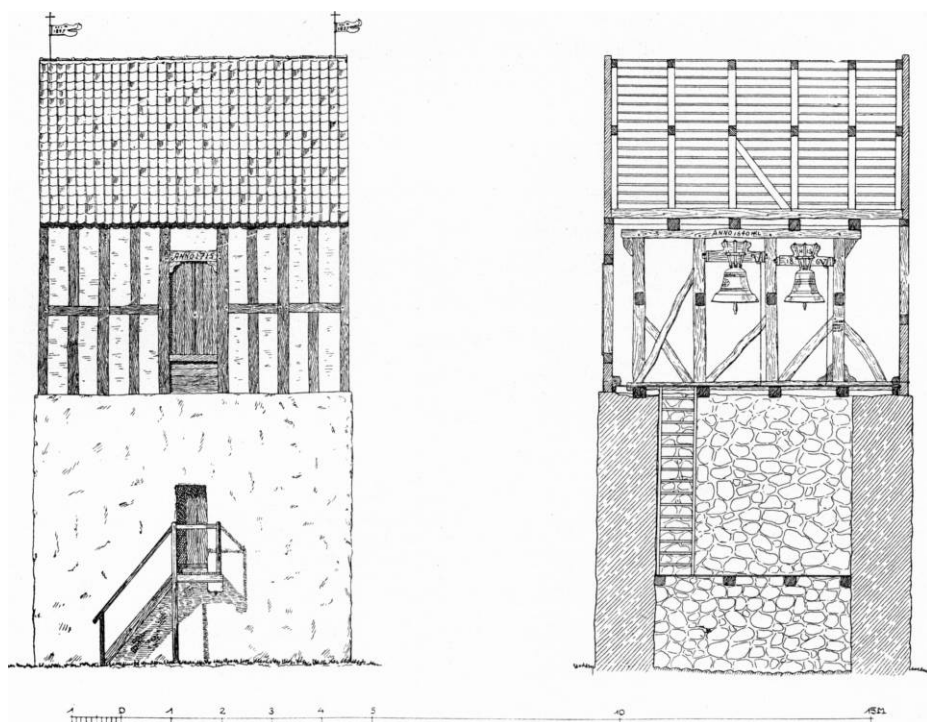

Fig. 3. Nykirke. Østside og tværsnit (set mod vest) af klokketårnet. 1:150.
Målt af K. Thorsen 1918.

kors tagrejsning skærer skråt henover den gamle rundbuede åbning ind til korloftet. Alt dette siger os, at koret og apsiden ikke er samtidige, og at det nuværende kor ikke er kirkens oprindelige. Det ser efter indgangen til korloftet at dømme ud til, at det nye (kor) er blevet trukket omkring 80 cm mod syd, så at det nu falder ret i øst«. Fröléns hypotetiske ældre kor tænkte han sig snarest rundt, af samme type, som ved de af ham undersøgte, med de bornholmske beslægtede, svenske rundkirker. Men da denne svenske kortype endnu ikke er påvist på Bornholm, og gravninger (ved Charles Christensen) op til det eksisterende kors nordside har været resultatløse, virker Fröléns antagelse usandsynlig. — Den af Frölén omtalte døråbning til korloftet sidder forøvrigt nogenlunde som den skal, ret nøje i korets midtakse (sml. fig. 4, planen af øverste stokværk, og s. 210).

Apsiden har tre vinduer (fig. 8), af hvilke det midterste og det nordre, som er genåbnede, vistnok ved en restaurering 1908, stort set er oprindelige. Nordvinduet måler udvendig, hvor det sidder omkring 140 cm over terræn, ca. 112 x 64 cm (59x18 i lysningen). Sydvinduet er en moderne kopi, som erstatter den i B.æ.K. viste, rå udbrudte lysåbning. Korets langmure, af hvilke den søndre er skalmuret med små sten, har hver et romaniserende, moderne vin-

due. I rundskibet er der ingen romanske vinduer eller ældre vinduesspor; sandsynligvis sidder de nuværende uformelige og ret store lysåbninger på de oprindeliges plads; de er i hvert fald jævnt fordelt i rundmuren i forhold til korbuen og de romanske portaler. Af disse er den søndre ret godt bevaret. Den er sat af store velhugne kvadre af silurkalk og har udvendig en dyb og bred fals, som er ført rundt i bueslaget, hvis to koncentriske rundbuer er muret hver for sig, af kun fire store kilesten. Vederlagshøjden er markeret med forkrøbbede, let hulede skråkantled, der over falsbunden er forhuggede og lappede med farvet cement. Døranslaget er bortbrudt ved en udvidelse af den rektangulære lysning tilligemed de konsoller, som man ville formode engang har været til stede som bærere af tympanet. Dette, som er tildannet af een, vældig kalkstensflage, har på feltet en rudekvadrering med svagt indristede linjer, hvis tavler har regelmæssigt vekslende behugning: hver anden med vandret, hver anden med lodret skurrering. Portalens bredt smigede inderparti er ligeledes rundbuet; også her er materialet finhugne kvadre af silurkalk. Dens ydre mål er omkring 280x146 cm. Nordportalen har haft samme størrelse og form, men er nu stærkt mishandlet, idet man i 1800'rne har tilmuret den forneden og derover anbragt et vindue i dørlysningen, hvis karmanslag og tympanon er bortbrudt¹³.

I det *indre* har apsidens halvkuppelhvælv. Apsisvangernes forsider har et kraftigt tilbagespring fra gulvhøjde til lidt under vederlagene, som havde der her været udsparet plads til frisøjler (sml. langsnittet fig. 5). Koret har et tøndehvælv (fig. 8) muret af tynde kalkstensflager. Korbuen er udvidet. Den er nu bred og trykket og flankeres mod rundskibet af indbugtninger i vægfladen, som må være rester af oprindelige *sidealternicher*. Disses plan har været halvcirkulær, og deres oprindelige bredde kan skønnes til ca. 85 cm. Den nordre niches bund har antagelig ligget 80—85 cm over nuværende gulvniveau; omkring 260 cm over dette er nicheresterne afsluttet med vandrette udkragninger. At dømme efter disse spor kan den romanske korbue næppe have været mere end omkring 250 cm bred.

Den ualmindelig svære rundpille i skibets centrum står afrenset. Dens tykkelse er omkring 3 m, mens pillehøjden, medregnet sokkel og kragbånd, som begge har skråkantet profil, kun er ca. 265 cm. Selve pillen er muret af lange tugtede silurkalkflager i jævne skifter, mens de profilerede sten er finhugne. Over rundpillen har underetagens ringformede tøndehvælv et kraftigt tilbagespring i vederlaget i forhold til pillefladen. Dette afsæt, som accentueres af det fremspringende kragbånd, får hvælvet til at virke mindre trykkende end i de andre rundkirker. Ringhvælvets underside er meget ujævn, men sløres netop så meget af et tyndt, moderne pudslag, at man ikke kan afgøre, om uregelmæssighederne er aftryk af den bræddeforskalling, hvorover hvælvingen

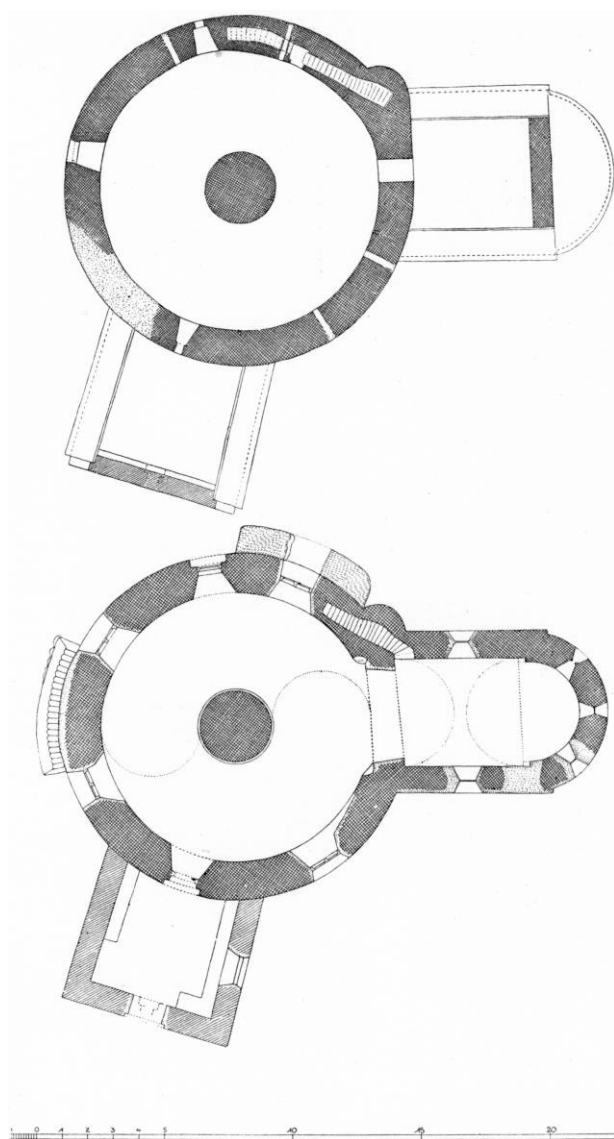

Fig. 4. Nykirke. Grundplaner. Mål 1:300. Over-stokværket øverst.
Målt af Charles Christensen 1939.

er støbt, eller om det er selve stenene, man skimter. Er det sidste tilfældet, må hvælvet antagelig være muret af udkløvede sten.

Gennem en dør helt mod vest i korets nordvæg kommer man ind i et lige trappeløb i rundskibets nordmur. Døren, som er lidt hævet over gulvet, er rektantet og har hverken karmanslag eller stængeanordninger. Af dørkarmene er den vestre nogenlunde regelmæssig, sat af pikhuggen kamp, mens den østre synes forhugget. Trappeløbets sider er af blandet materiale, dels kamp, dels

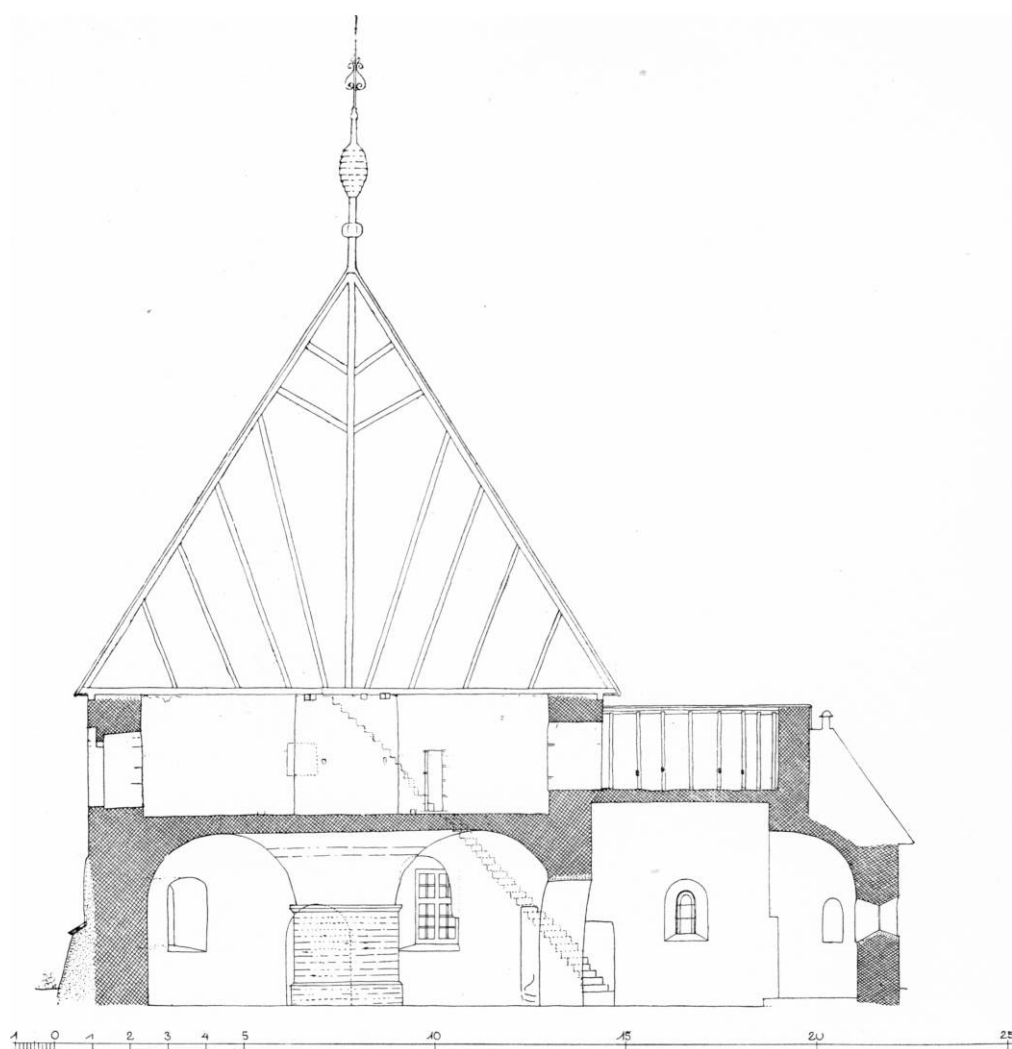

Fig. 5. Nykirke. Langsnit, set mod nord (1:200). Målt af Charles Christensen 1939.

huggen kalksten. Trappetrinene, som forneden ligger tæt, mens de højere oppe trods deres ujævnhed er mere magelige, samt trappeløftet er af silurkalk. I loftets afdækning, hvis sten er ret smukt tilhugne, ligger kalkflagerne nede ved døren på en ca. 2 m lang strækning krydsvis, men ellers lige over fra væg til væg, udkragende over hinanden. I højde med næste etage har trappeløbet et stort trin, som tjener som repos foran en rektanglet, 162x55 cm stor dør af huggen silurkalk. Dørens vestkarm har en lille fals ud mod trappeløbet, og et lignende afsæt ses i dettes ydervæg, ret ud for dørens lige østkarm. De to fals korresponderer altså ikke med hinanden og kan derfor ikke være beregnet på at optage en dørfløj. Forøvrigt ser man heller ingen spor af stabler eller lukketøj.

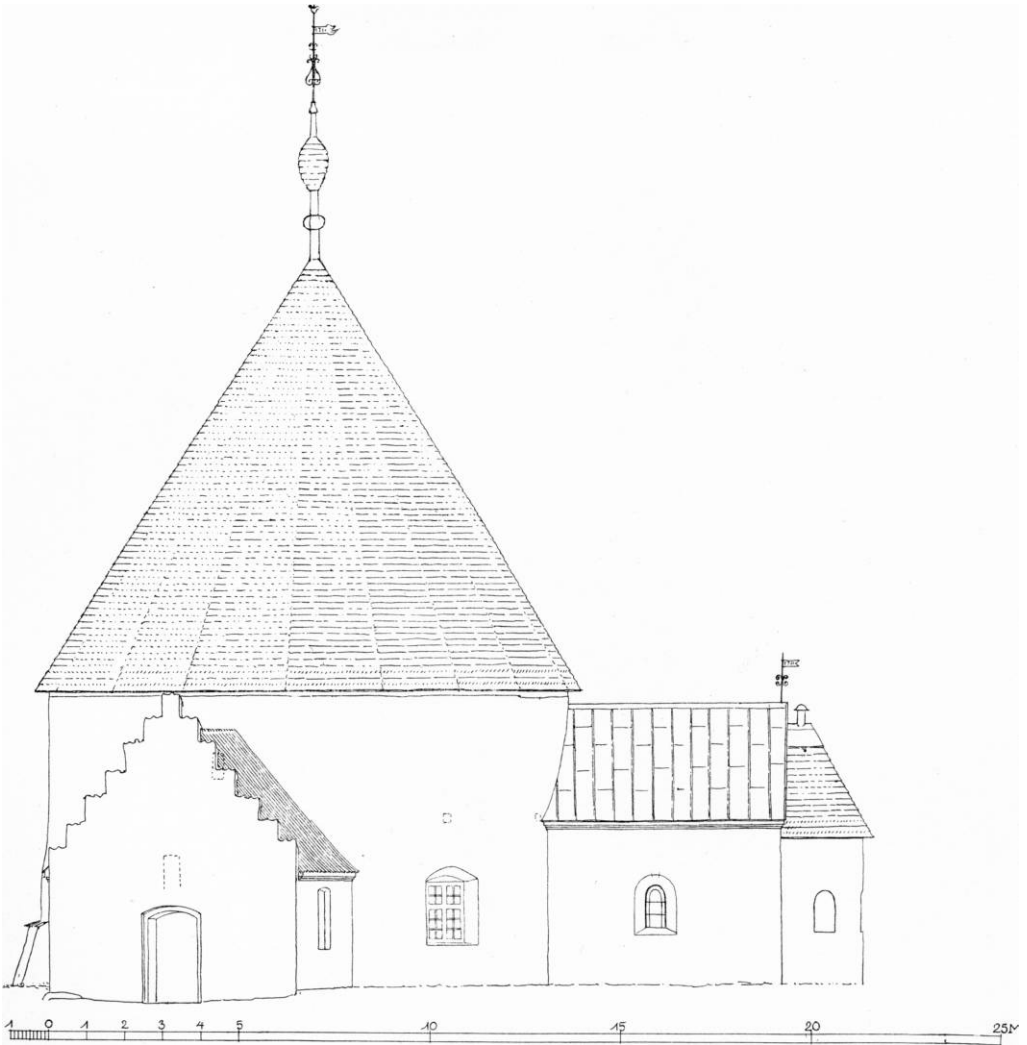

Fig. 6. Nykirke. Opstalt mod syd (1:200). Målt af Charles Christensen 1939.

Rundskibets 2. *etage* mangler hvælv og har sikkert aldrig haft noget. Gulvet er meget ujævnt, hist og her med opstikkende større sten, og selv om det har været afrettet med et pudslag, af hvilket man endnu sporer rester, særlig mod sydøst, har det dog aldrig kunnet blive helt plant. De spygatter, som fører ud gennem rundmuren og ligger lidt forsænkede i hvælvets overside, kan derfor næppe have fungeret tilfredsstillende, medmindre der har ligget endnu en afdekning oven på gulvstøbningen. Muligvis har dette dæklag været af ler, som kan være forsvundet uden at efterlade sig noget spor.

De nævnte spygatter er fordelt med to mod nord, begge vest for trappe-døren, og to mod sydøst. Af disse sidste er det sydligste kun svagt forsænket

i forhold til gulvet, 25 cm højt, 20 bredt, og stærkt nedadrettet, med mørtelglattede sider. Alle fire spygatter er lukkede med en tynd udmuring i ydre murflugt. Deres fordeling tyder på, at der oprindeligt har været flere, antagelig mindst to eller tre.

I etagens ydermur¹⁴ ses desuden to lyssprækker, een mod sydsydvest og een mod nordnordvest, begge smigede og retkantede, siddende omkring 90 cm over nuværende gulvniveau (indermål 82 x 82), og med karme og afdækninger af tildannet silurkalk. I den nordre sidder en trælem, den søndre er blændet. Endelig findes der mod vest en døråbning ud til det fri. Denne er udformet som en rundbuet portal (197 x 112 cm) af huggen kalksten. Over de fremspringende karmanslag er der et tympanon båret af konsoller, af hvilke den nordre er borthugget, den søndre uformeligt forvitret. Døren sidder omkring 30 cm over gulvet. Ved et besøg i 1851 noterede Worsaae¹⁵, at der i dens »karm« lå »halvdelen af en ældgammel kristelig ligsten, som øjensynlig er indlagt der på den tid kirken er bygget«. Det må dreje sig enten om den s. 219 omtalte romanske ligsten eller om den nederste halvdel af den s. 221 omtalte runesten, som nu er opstillet i våbenhuset. — En noget mindre rundbuet åbning med glatte karme fører gennem den omkring 140 cm tykke østmur ud til korets tagrum (sml. nedenfor).

2. etages rundpille har omtrent samme tykkelse som pillen nedenunder, men mangler ledføjninger og er muret udelukkende af kamp i jævne skifter, hvis fugemørtel er udtværet. I dens vestside, 150 cm over gulvet, er der indmuret en noget defekt ligger fra en lille drejekværn, og lidt nordligere stikker der en stump (ca. 12 cm tykt) rundtømmer ud af muren, sikkert en stilladsudligger fra opførelsen, som har måttet overskæres, fordi den ikke har kunnet fjernes helt uden udhugning.

Pillen har samme anselige højde som ydermuren (300—20 cm), i hvilken man ser en hel del runde stilladshuller, som er anbragt med en afstand af 180 til 240 cm fra hinanden, og temmelig højt, 240—50 cm over gulvet. De sidder så tæt under den temmelig uregelmæssige murkrone, at man kunne fristes til heri at se et bevis på, at rundmuren oprindeligt har været højere. Muligvis mangler der dog kun et skifte eller to, som kan være fjernet, da skibet fik sit nuværende, forholdsvis sene tagværk, og som rundmuren nu står, er den stadig så høj, at det forekommer usandsynligt, at 2. etage nogen sinde kan have været hvælvet. Rimeligvis har dette stokværk oprindeligt haft et helt fladt eller kun ganske lavt planketag, som man har kunnet forudse ville vise sig så vanskeligt eller umuligt at holde tæt, at man har måttet sikre sig ved at anlægge de omtalte spygatter i gulvet nedenunder. Spygatterne er forøvrigt så talrige, at de først og fremmest må have været beregnet på at aflede regnvand. Til menneskers nødtørft synes de mindre egnede, og een eller to ville desuden være

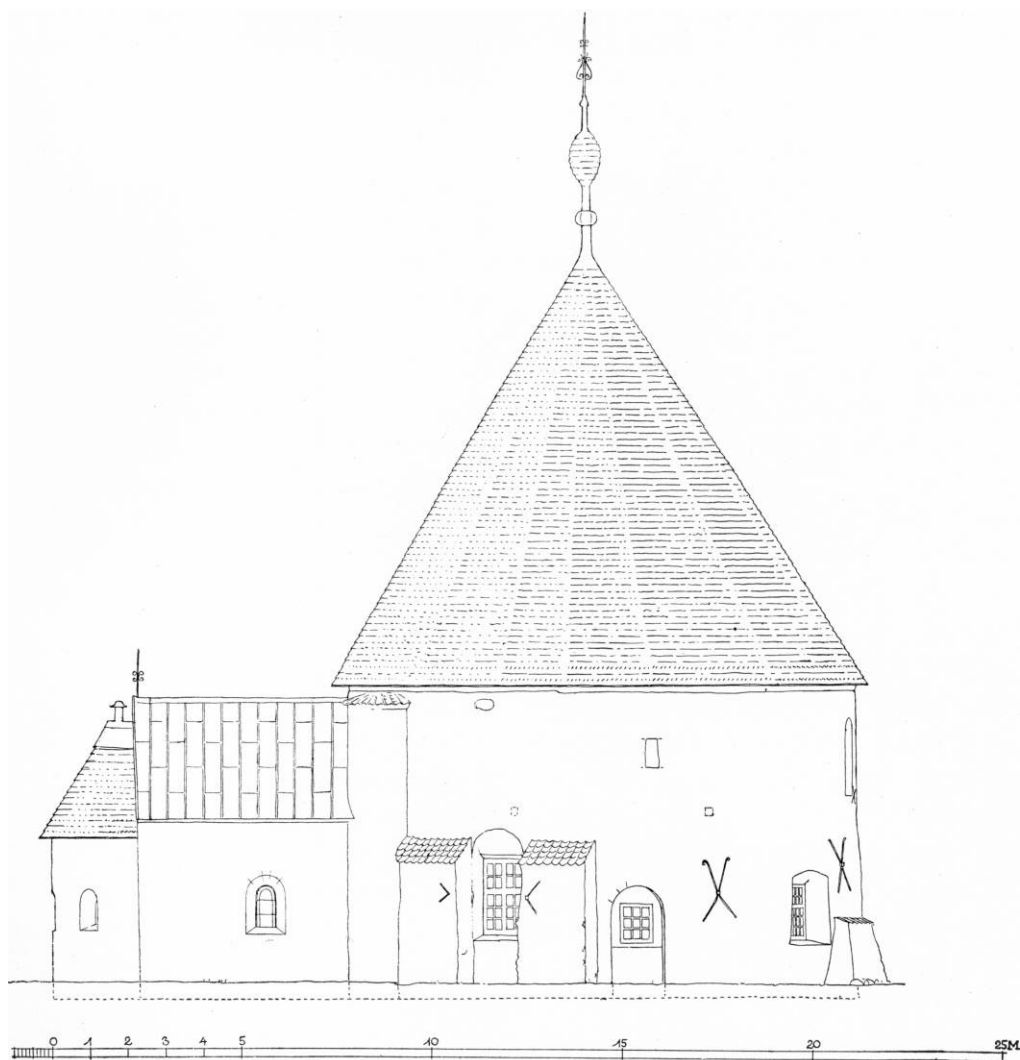

Fig. 7. Nykirke. Opstalt mod nord (1:200). Målt af Charles Christensen 1939.

nok¹⁶. Der kan ikke være tvivl om, at hele dette arrangement er fremtvunget af forsvarsmæssige grunde, og da trappeløbet ikke standser ved døren til 2. etage, men er ført helt op til rundmurens krone (se planen fig. 4 og snittet fig. 5), må også denne oprindelig have været indrettet til forsvar. Antagelig har der langs murkronens rand stået en brystningsmur, som enten har været afsluttet vandret, i lighed med den i Nylars bevarede, eller også har været opdelt i skår og tinder (sml. Å kirke, s. 148). Afslutningen på trappeløbet kan man i begge tilfælde tænke sig overdækket med en muret kappe, på samme måde som i Østerlars.

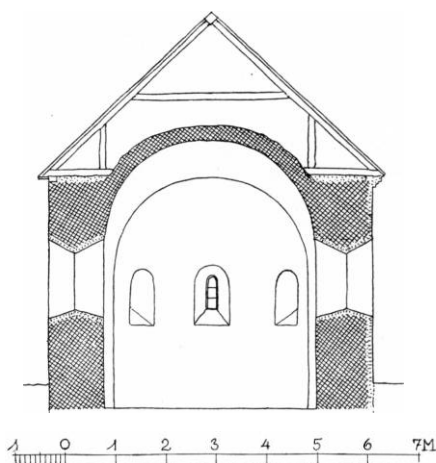

Fig. 8. Nykirke. Tværnsnit af koret set mod øst. Målt af Charles Christensen 1939.

øverst af det halvrunde fremspring. Men kirken ville i så fald blive endnu højere end selv den overordentlig anselige Olskirke, og spygatterne i 2. etage vidner tilstrækkelig tydeligt om, at hvis dette har været hensigten, så har man skiftet sind allerede under arbejdet.

Til korloftet kommer man fra 2. etage ad den omtalte rundbuede dør, der sidder forskudt mod nord i forhold til korets tagværk, hvis rygning støder til rundskibet lodret over dørens sydkarm. Døren er dog kun omkring 80 cm bred, og den nævnte forskydning er således ikke større, end at den kan være tilfældig. Korets tøndehvælv, som rager 1 m op over langmurenes krone (fig. 8), er muret af tynde kalkstensflager, der stritter ud som uregelmæssige pigge. Taggavlen har ujævne konturer og kan derfor være nedskåret; den har ingen gennemgang til apsisetaget.

Tilføjelser og ændringer. Det ret anselige våbenhus foran syddøren er nu blottet for daterende enkeltheder, kun de svære murtykkelser røber, at det stammer fra middelalderen. I de overpudsede murflader skimtes rå og kløvet kamp, men hist og her skal der være iagttaget munkesten. Et vindue mod øst samt døren i den i hele sin udstrækning med små moderne sten skalmurede gavle er begge nymodens, fladbuede. Den oprindelige våbenhusdør, som er vist spidsbuet og falset på Thurahs stik, var endnu bevaret 1857 (Brunius). Lavt i taggavlen, som har 13 stærkt ommurede kamtakker, er der en kun få skifter høj, blændet lyssprække, afdækket med en stenflage. Gavlens inderside er af kløvet kamp med stenfliser i fugerne (lyssprækken dog af munkesten). I det fladloftede indre er der nu kun stenbænk langs østvæggen.

To støttepiller flankerer skibets nordøstvindue og når omtrent midt op på rundmuren, og en betydelig lavere, men meget bred, pilleagtig murforstræk-

Et i det ydre meget iøjnefaldende murfremspring på kirkens nordside, i sammenstødet mellem kor og skib, svarer nøje til en tilsvarende knast i Ols kirke, hvor den i sig optager det krumme trappeløb fra 2. til 3. (øverste) etage. Her i Nykirke er fremspringet kun motiveret forneden, hvor det afgiver murtykkelse til trappeløbets ydermur, mens dets muligheder slet ikke er udnyttet højere oppe, hvor trappen er ført bort fra det med retning mod vest. Sandsynligvis er dette blot en fejl disposition, men man må dog som en mulighed nævne, at rundskibet kan have været planlagt i fire etager, med en krum trappe fra 3. til 4. stokværk, anlagt i det

ning med skråt anlæg er føjet til vestsiden. Alle tre piller er teglhængte og i den grad overpudsede, at deres alder ikke lader sig skønne, men de må være forholdsvis gamle, eftersom de er nævnt allerede 1733¹⁷ i kirkens regnskaber. I disse omtales jævnligt udvidelser af vinduerne, som (bortset fra korets) antagelig har fået deres nuværende størrelse og slette form i løbet af 1800-tallet. Vinduet mellem nordsidens støttepiller er i alt fald gjort større 1834, og i 1874 så skibets øvrige vinduer i alt væsentligt ud som nu (sml. B.æ.K.).

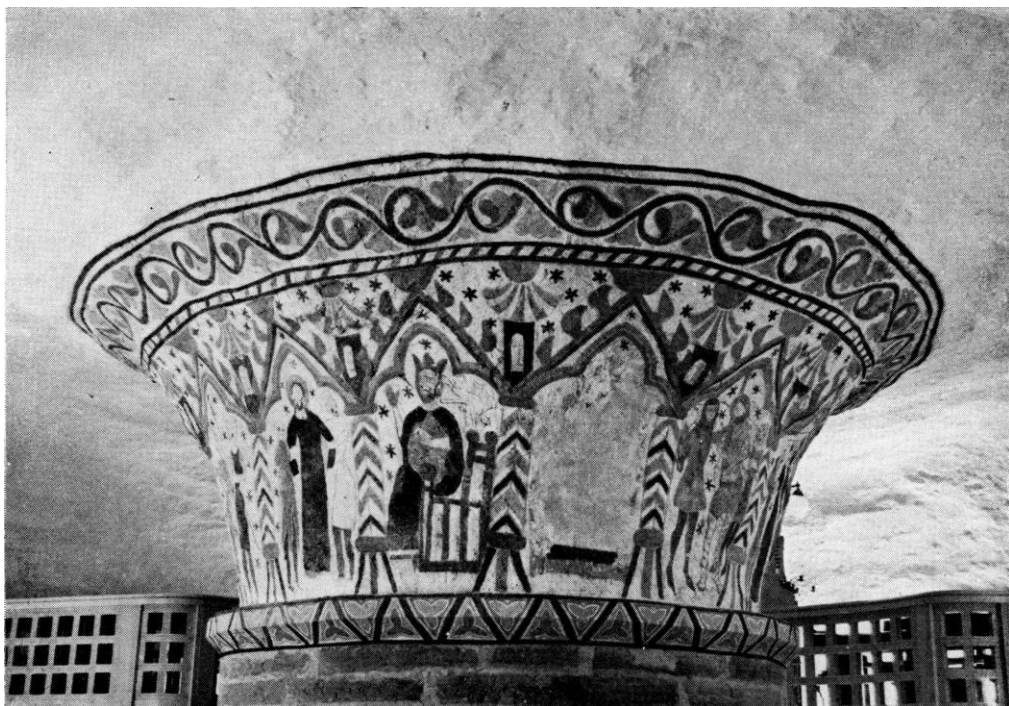
Apsidens tagværk er utilgængeligt, men turde indeholde gammelt tømmer, eftersom det må være opbygget omkring en konge, hvis spids hæver sig over kegletaget, hvor dens afslutning er udformet som et knapagtigt hovede med en bredskygget hat af bly. Kortagværket er af gammel eg og har lodrette spærstivere og lavtsiddende hanebånd. I kippen en rygås (fig. 8).

Rundskibets tagkonstruktion (fig. 5) er for så vidt af nyere præg, som bjælkelagets tømmer ikke er lagt radiært. Tre af bjælkerne er gennemgående, lagt i retningen nord-syd fra ydermur til ydermur tværs hen over midtpillen. Hovedparten af de øvrige bjælker, som alle er betydelig kortere, af vekslende længde, afpasset efter rundmurens krumning, er fordelt i to halvbjælkelag vinkelret på de to yderste af de helt gennemgående dragere, og kun nogle få ganske korte stikbjælker, ialt 3x4, ligger tilnærmelsesvis radiært. Disse sidste er tappet ind i de fire yderbjælker i de to halvbjælkelag. Hvert af spærene, som er bladet til bjælkehovederne, er forstøttet til bjælkelaget med 4 skråstivere og har desuden et par korte bånd til den høje konge, der rager op over kegletagets spids. Denne udefra synlige, over 4 m lange del af kongen, som i 1700-tallet kaldtes »spirren« (rgsk.), er udformet som en ualmindelig anselig brandstang. Omkring 80 cm over kegletaget er den brudt af en kugle, og i noget mindre afstand over denne er der et stort, kogleformet prydded, beklædt med egespån, og øverst en smedjerns fløjstang med volutter, vindfløj og hane. I vindfløjen, som har dragegab, læses årstallet 1711¹⁸. En simplere vindfløj med samme årstal er rejst over korets østre gavltop.

Apsiden er tækket med spån, dog med en ret stor kappe af falset bly foroven. Koret har blytag, rundskibet spåntag, våbenhuset er hængt med vingetegl.

KALKMALERIER

I skibet er der fremdraget *kalkmalerier* fra fire perioder. Ældst, vel fra tiden omkring 1300 eller lidt senere, er en ret velbevaret, *unggotisk fremstilling* af Kristi lidelseshistorie, der strækker sig som et ca. 170 cm højt, kapitælagtigt bånd rundt om ringhvelvets vederlag, lige over midtpillen. Billedfrisen er opdelt i 13 felter, adskilt af søjler, hvis skafter er sparremalede, og som bærer spidse trekløverbuer, hvorover der er gavle, kantet af rånt antydende krabber,

E.L. 1937

Fig. 9. Nykirke. Kalkmalerier på underetagens ringhvælv, over rundpillen. Set fra øst.

og afsluttet med lige så summarisk udførte korsblomster. Over hver søjle er der desuden et lille, lanterneagtigt tårn (fig. 9).

Passionens første scene findes ud for skibets hovedindgang, syddøren, og beretningen fortsætter dernæst østen rundt om pillen, mod solen. Et par af billedfelterne er helt ødelagt, resten dog så vel bevaret, at de forskellige motiver kan skelnes. Ordningen er: 1) Judaskysset (kun hovederne er i behold), 2) Krigsknægte i Gethsemane have, rede til at gribe Kristus, 3) Kristus føres for Pilatus, 4) Pilatus på sin tronstol (en lille djævel hvisker ham i øret), 5) Tornekroningen (feltet næsten blankt), 6) Hudstrygningen, 7) Korsegangen, 8) Korsfæstelsen, 9) Gravlæggelsen, 10) Opstandelsen, 11) Den vantro Thomas, 12) Forklarelsen, og endelig feltet til venstre for Judaskysset: 13) Spor af to figurer.

Ringhvælvets ydre vederlag, over rundmuren, har været udsmykket på ganske tilsvarende måde, men her er der påvist og bevaret så lidt, at det er usikkert, om dekorationen har nået hele vejen rundt. Lige over den til et vindue omdannede nordportal er der en medaillon: gudslammet med kalk og korsfane (fig. 10), og til højre herfor, i to felter, bebudelsen.

Billedernes farveholdning er meget enkel (hvidt, gul og rød okker, vissen-grønt) og arbejdet stærkt provinsielt, især i de rørende naive figurer, som

mangler konturer. Den ringe kvalitet gør dog intet afbræk i den dekorative virkning. Billederne over pillens østside blev fremdraget allerede 1891, af Jakob Kornerup, som ikke turde tilråde deres bevaring. De fik dog lov at stå fremme tilligemed resten, som blev fundet ved en hovedreparation af skibets indre i 1908 (Mathias Bidstrup). Restaureret blev de først 1937 (Egmont Lind).

Til venstre for nordportalen fandt Kornerup 1891 en over to m høj fremstilling af den store Kristoffer, bærende Jesusbarnet, antagelig fra 1400'rne. Dette billede, som var stærkt medtaget, er nu overhvidtet. Det samme gælder en *renaissancedekoration* omkring nordvinduerne, hvor der med kønrøg og kalk var malet en del »snirkler, blomstervaser, masker o.s.v., som syntes at passe til Christian 4.s tid«. Kornerups beskrivelse kunne måske lede tanken hen på den nu forsvundne udsmykning omkring korvinduerne i Rønne (sammenlign s. 49, fig. 12), som var fra ca. 1600.

Bevaret er derimod en sikkert et par menneskealdre yngre *ornamentbort*, som følger det øverste af korbuens vestrind. Bortens ret naturalistisk set, tætte blomster- og bladværk har brogede farver og krones af en lille, flygtigt malet figur: Kristus på den vingede verdenskugle, med lændeklæde, kappe og en dunhammer i de bundne hænder. Om hans hovede en stråleglorie.

Kirkeregnskabet for 1688—89 oplyser, at »Albertus Sax maler har sat oberstens og hans frues (Johan Diderich von Wettberg og Sidsele Grubbes, sml. Knuds kirke s. 191) våben i kirken«.

INVENTAR

Alterbordet er nyt, af fyrretræ.

†*Alterklæde* af rødt fløjlsilke med silkefrynser og Albert Hartwig og frues navn (sml. timeglas, s. 217), nævnt 1703 (inv.).

Altartavlen er et maleri (olie på lærred), forestillende opstandelsen, kopieret efter Carl Bloch af Charlotte Sode 1888. Samtidig nygotisk ramme (rgsk.).

E.L. 1937

Fig. 10. Nykirke. Kalkmalerier på underetagens ringhvælv, over den til vindue omd. norddør.

E.S.1952

Fig. 11. Nykirke Alterkalk (s. 214).

**Altartavle* i renaissance fra o. 1600. Storstykket indeholder to arkadefyldinger mellem hermer. Bueslagene er smykket med perle- og æggestav og har kraftig slutsten og englehoveder i hjørnerne. Storstykket flankeres af to korintiske søjler, hvis skafter forneden har prydbælter med beslagværk og bosser og foroven kannelering. Under kapitælerne hænger frugtklaser i bånd. Søjlerne står på postamenter med løvehoveder på forsidens. Glat postamentfelt i profileret rammeliste. Arkitraven deles af konsoller med pålagte blade, og under den profilerede gesims findes en æggestav. Udskårne storvinger med mands- og kvindehoved, bosser og frugtklaser. Det oprindelige topstykke er forsvundet, men på loftet opbevares et topstykke i empire fra 1846 (rgsk.).

Tavlen har rester af tre stafferinger. Underst den oprindelige, brogede renaissancestaffering med fraktur- og versalindskrifter, i arkadefelterne nadverordene og i postament og frisefelter skriftsteder. Betydelige rester af en staffering fra 1700'erne er bevaret i storstykket; i venstre side er nadveren malet, i højre side en altergangsscene. Denne staffering skyldes muligvis maleren Heinrich Johann Mölln 1766 (rgsk.). Fra 1800'erne stammer en sort frakturindskrift på blå bund i højre arkadefyldning. I Bornholms museum.

Altersølv. Kalk (fig. 11), sengotisk, med nyt bæger. Højde uden bæger 12,5 cm. Den runde fod har en lav, profileret standkant med små firpasformede åbninger. På fodens overside findes langs kanten et skriftbånd med ophøjede minuskier på riffelgraveret bund: »domina cecilia dedit hu(n)c calicem ecc(lesi)e om(n)i(um) s(an)c(t)o(rum) orate pro a(n)i(m)a ej(us)« (»fru Cecilia har givet denne kalk til Alle Helgens kirke, bed for hendes sjæl«). I skriftbåndet er desuden fastloddet et skråtstillet våbenskjold med en sparre (Kofoed?) og derved en lille krucifiksfigur. Af skaftet er kun det øverste runde led med en opdrevet gotisk rankebort gammelt. Stor, flad knop med seks rudebosser med graverede minuskier, inri, og to rosetter; mellemfaldende, gennembrudte, gotiske blade på over- og undersiden. Nyt bæger. Delvis forgyldt. Glat disk med mestermærke G. Kolling (Bøje 2572), muligvis stammende fra en afpudsning 1883 (rgsk.). *Oblatæske* fra 1883 (rgsk.). Ny *vinkande*.

Sygekalk, 9 cm høj, med uforholdsmæssig stor halvkugleformet fod, kort skaft med tvedelt knop og rundt, næsten halvkugleformet bæger. Under fodpladen findes et stempel, F S, sikkert tilhørende en i bornholmske kirkeregnskaber hyppigt omtalt guldsmed, kaldet Frans Trompeter, som 1704 havde beretelsestøjet til reparation (ikke hos Bøje). Tilhørende glat *disk* med falset kant, som kan gribe ned omkring bægeret. På randen graveret »Jesus Christus 1704«. Nyere *vinflaske* og *oblataeske*.

Alterstager, antagelig fra 1500'ernes slutning, af almindelig middelalderlig form, men ret spinkle. Stagerne har profileret fod, trindt skaft med tre stærkt udladende profilringe samt profileret lyseskål. Lysetorn af træ. Højde 35 cm.

**Røgelsekar* (fig. 12), middelalderligt, af enkel form. Underskålen, som sikkert er fornyet, er helt glat, låget er gennembrudt af runde huller omkring en nu afbrudt topfigur. Ophængt i leddelte metalstænger, som foroven er samlet i en ring. I Bornholms museum.

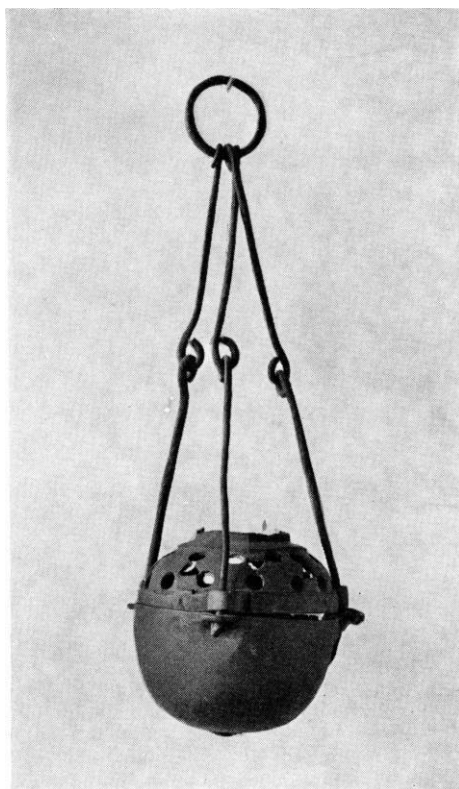
†*Messehagel* af gulbrunt, blommet fløj, nævnt 1684 (inv.).

Døbefont, senromansk, et gotlandsk eksportarbejde af grå kalksten. En bred hulkehl på den runde fods overside danner overgang til et keglestubformet skaft, som foroven har en omløbende rundstav under en flad, bred kumme med stejle sider og rundet bund. Kummens indre er i nyere tid fyldt med mørtel. Tvm. 65 cm. (Mackeprang: *Døbefonte* s. 412).

Dåbsfad af messing fra o. 1650, sikkert et hjemligt arbejde. Både bund og rand er konkave, randen desuden forstærket. Fadet er prydet med graveringer, på randen dekorative borter, i bunden en ret klodset fremstilling af syndefaldet. Fadet blev 1730 skænket kirken af Margareta sal. Hans Thorstens (inv.).

†*Dåbsfade*. 1) Af messing, nævnt 1684 (inv.). 2) Et dåbsfad af tin omtales 1703 og fandtes endnu 1730 i »rustet« tilstand (inv.).

Dåbskande af tin fra o. 1850.

O.N. 1944

Fig. 12. Nykirke. *Røgelsekar (s. 215).

Prædikestolen (fig. 13) er ifølge regnskaberne fra 1872. Dog gælder dette kun største delen af rammeværket, idet stolen indeholder renaissancesnitværker fra o. 1610, udgået fra den betydelige Flensborg-billedskærer Hinrich Ringerincks værksted¹. I fire af de fem fag findes arkadefelter med livfulde, reliefskårne bibelske scener: bebudelsen, Jesu fødsel, omskærelsen og kongernes tilbedelse. Arkadepilastrene har profilerede baser og kapitæler, og skafterne er smykket med rosetter på prikbugget baggrund. Bueslagene har skællagte skiver og yderst en perlestav. Buehjørnerne udfyldes af oprullede treblade med midterknop. Over og under hver arkadefyldning er anbragt et vandret smalfelt, foroven med en smal rulleværkskartouche med englehoved og draperier, forneden med en kartouche indeholdende vekselvis en roset og et englehoved. På hjørnerne står fem hermer med joniserende kapitæler, de fire har nøgne eller delvis draperede kvindeoverkroppe, den femte løvehoved; skafterne er dekoreret med rulleværk og rosetter. Det kan være vanskeligt at afgøre, hvorledes de gamle snitværker er bragt til veje i 1872. Regnskabet melder kun om en ny prædikestol, »af Fyrretræ indvendig og af Egetræ udvendig«. Den tidligere prædikestol med tilhørende himmel var udført af ny 1826 af snedker Hans Hansen (rgsk.), ved hvilken lejlighed dele af den gamle prædikestol blev solgt til præsten. Det er således muligt, at disse dele er blevet opbevaret i præstegården og genanvendt 1872. Imidlertid forklarer dette ikke den ejendommelighed, at der på Bornholm overhovedet optræder et Flensborgarbejde, skønt der ellers ikke kan påvises forbindelser i denne retning. Derfor kan den mulighed ikke helt udelukkes, at snitværkerne oprindelig ikke har tilhørt en prædikestol, men et stykke verdsligt indbo, en kiste eller et skab, der kan være ført til Bornholm når som helst². Træværket, nyt som gammelt, står nu i blank, ferniseret eg.

**Prædikestol.* I Bornholms museum opbevares tre fag af en cylinderformet empire-prædikestol, som utvivlsomt er den i 1826 anskaffede, uagtet en tradition i museet henfører den til Nylars kirke, som imidlertid ikke har fået ny prædikestol på dette tidspunkt. De tre, iøvrigt glatte, fag har pålagte arkader med perlestav foroven og adskilles af pilastre med udskårne, pålagte blomster. Nederst findes en profileret fodliste og foroven en profileret og udskåret gesims med perlesnor, bladfrise og tandsnitsliste. Tilhørende, konisk formet himmel med mindre diameter end stolens. På kanten sidder pålagte stjerner, på oversiden guirlander og på undersiden strålesol og stjerner. Den oprindelige afslutning foroven er borte. Grå- og hvidmalet med lidt forgyldning, en fri gengivelse af den oprindelige staffing.

Timeglas, skænket 1690, med fire glas i indfatning med drejede balustre, anbragt på en profilindrammet trætavle, 59x36 cm. På tavlen står en gylden kursivindskrift på sort bund: »O Mennische, Gjør Pænitentie Idelig, Glasset løber flittelig, kom døden Ihu stadelig, saa wandrer du forsigtelig. Dette Glas

Fig. 13. Nykirke. Detail af prædikestolen (s. 216).

O.N. 1947

Hafuer Albert Hartwig med Hans Kieriste Kirstine Hans Kofoeds Daatter foræret Kirchen till Sirat og Dem til Hukommelse Anno 1690« (sml. †alterklæde s. 213). Bag glassene findes to malede våbenskjolde, det ene med to sorte fjer på blå bund, det andet lodret delt med et sort møllehjul på rød bund til venstre og rød sparre på blå bund til højre. På muren over prædikestolen. Iflg. rgsk. skulle timeglasset være slået i stykker i hr. Christen Linds tid (1704—14), og Thurah omtaler et andet timeglas, skænket af sognepræst Peder Bernholdt³ (1742—81).

Nye, løse stole. †*Stolestader*. 1766 blev 45 nye stole malet af Heinrich Johann Mölln (rgsk.).

Pulpitur, nyere, udvidet 1872 (rgsk.).

†*Pulpiturer*. 1) Kvindepulpituret, opsat 1747. På forsiden var malet seks allegoriske billeder med tilhørende rimet forklaring. Billederne forestillede en pilgrims vandring til Guds rige: 1) Kristus løfter en byrde af et bøjet menneskes ryg. 2) En krigsmand beskydes af Satans pile, mens Kristus holder vagt ved et telt med en sovende mand. 3) En fint klædt kvinde og to pigebørn, hvorover Helligånden omgivet af helgener. I baggrunden en mand på et kors, hvorpå et øje, et øre og et hjerte er heftet. Ved siden af står Jesus i en have.

4) Et hjerte og en pose penge mellem en engel og en djævel. Desuden Kristus fremstillet som en vinstok, hvori menneskene skyder grene og bærer frugt. Djævelen træder på en nedfalden frugt. I baggrunden drager Frelseren klæderne af et halvnøgent menneske. 5) Kristus prædiker for en andægtig menighed, som omfavnes af engle. Under prædikestolen en hund og en so. I baggrunden djævelen i slangeham blandt pyntede mennesker. 6) En bodfærdig døende synder på en seng omgivet af engle; en præst sidder hos, og engle stiger til himmels ad en stige. I baggrunden en rig, ugudelig mand på en fin seng, hvorunder det åbne helvedesgab. På pulpiturets ene ende stod Frederik 5.s og dronning Louises kronede navnetræk og på bagsiden et vers, som manede kirkegængerne til andægtighed. Et lignende fandtes på trappen. Nederst stod en lang rimet datering med den sædvanlige opregning af kirkens øvrigheds-personer fra kongen til kirkeværgen⁴.

2) Mandspulpituret, opsat 1749. På forsiden var malet lidelseshistorien i seks billeder: Jesu bøn i Gethsemane, tilfangetagelsen, Jesus for ypperstepræsten, Jesus for Pilatus, hudflettelsen og korsfæstelsen. Til hvert billede hørte et forklarende vers. Iøvrigt indskrifter i lighed med kvindepulpiturets⁵.

Orgel fra 1870, bygget af K. Olsen, København (rgsk.).

†*Pengeblok* blev malet 1822 (rgsk.). To †*pengetavler* nævnes 1825 (inv.).

Præsterækketavler. 1) Fra 1700'rne⁶. 2) Nyere fortsættelse.

Lysekrone med graveret årstal 1594. Af de oprindelige dele synes kun bevareret den profilerede stang og topfiguren, en flakt ørn. De 2 x 6 s-svungne, stærkt nedhængende arme og den store hænekugle er antagelig tilføjet 1688, da den sønderslagne lysekrone blev sendt til reparation i Lybæk (rgsk.). På hænekuglen er graveret to våbenskjolde, det ene med Kofoed-våbnet, det andet ukendt, samt initialerne I K og A S D og årstallet 1594, rimeligvis gentaget fra den oprindelige hænekugle. I koret.

Mindetavle til erindring om kirkestolenes fornyelse 1766. Lang, rimet indskrift med navnene på de daværende øvrighedspersoner. Nederst læses: »Gort aff Anners A. Kuure, Mallet aff H. J. Möllen« (sml. stolestader s. 217). Glat trætavle, 76x61 cm, med profileret ramme og udsavet, gennembrudt topstykke. Sortmalet med gråhvide kartoucher i topstykket, Christian 7.s og Caroline Mathildes forgyldte spejlmonogrammer i de øverste hjørner samt hvid frakturindskrift. I våbenhuset.

Klokker. 1) 1639. Om halsen versalindskrift: »Mester Claves vam (!) Dam me fezit (!)« (»mester C. van D. gjorde mig«). På siden står under to dekorative borter med bruskværksslyng og masker: »Denne klokke er bekostet af Sallerup tiendes ofverlob oc sognens tilleg anno 1639. Patron Frederich Gunther, presten her Henrich Wreden, kirkewerger Oluf Troisen Oluf Ibsen«. Klokken må oprindeligt være støbt til Sallerup kirke i Skåne. Tvm. 83 cm.

2) 1725, støbt af Johan Armowitz i Lybæk. Om halsen dobbelt palmetbort, på siden kerubhoveder og bladværk og på slagringen palmetbort. Indskrift foroven: »Rege Frider(ico) IV, gubernat(ore) Nicol(ao) West, præpos(ito) Johan Ancker, pastore Johan Marcker, curatore Johan Thorsen« (»da Frederik 4. var konge, N. W. kommandant, J. A. provst, J. M. sognepræst og J. T. kirkeværge«). På siden læses: »Paa konge thronen sad kong Friderich den Fjerde, Guds evangelium bisp Christen Worm os lærde, og landets øvrighed var ædel oberst West, Hans Ancker landets provst, Hans Marcker Nyckers præst, der jeg fick lægt min breck, som gav mig smerte lenge og min cuur betalt med kirckens oc sognetz penge, at jeg er und (!) oc heel, det höris af min klang, min Gud ey glemmis skal, til kirken er vor gang. Anno 1725«. Endelig står på slagringen: »Anno 1725 goss mich Johann Armowitz a Lybeck«. Tvm. 92 cm.

Ny ophængning i stor, gammel klokkestol, beregnet til tre klokker. I den øverste bjælke ses årstallet 1640 og initialerne H K L (sml. fig. 3).

GRAVMINDER

Pesttavle fra 1747. Rektangulær trætavle, 74x66 cm, med profileret ramme-liste og udsavet topgavl, hvori er malet en flyvende engel på sort bund. Derunder Døden med le og pile samt frakturindskriften: »Pas du paa mig, jeg sigter til dig. Thoer Hansen, Kiersten Mads-Datter Engels. Gifved Efter Deres Sønns Død Anno 1747«. På selve tavlen opføres antallet af døde i hvert sogn på øen under de to pestepidemier 1618 og 1654 (sml. Rønne s. 64). I våbenhuset.

Gravsten. 1) Romansk, af granit, 127x68—72 cm. Formen er temmelig uregelmæssig, kanterne affasede, og midt på den let buede forside er hugget et stort kors i relief. Opstillet i våbenhuset.

2) Rimeligvis 1300'rne. Neksø-sandsten, 178x99—81 cm, med randskrift af næsten helt udslidte reliefminuskier. To af stenens hjørner er afbrudt, i de to

O.N. 1947

Fig. 14. Nykirke. Gravsten over sognepræst Jens Nilson, død 1648 (s. 220).

andre findes cirkelfelter, vistnok med evangelisttegn. Opstillet ved våbenhusets vestmur.

3) (Fig. 14), o. 1648. Sognepræst Jens Nilsøn, kaldet til sognet 8. okt. 1620, død den (ulæseligt) marts 1648, gift i august 1627 med Hyldeborre Hans Daater, død 16 □. Grå kalksten, 190x115 cm, med fordybede versaler. Stenens øvre halvdel optages af et meget naivt opstandelsesrelief, og i hjørnerne er ovale felter med relieffer af evangelisterne (høftestykker). Religiøs randskrift på latin. I våbenhuset.

4) Muligvis 1600'rne. Grå kalksten, 206 x 146 cm. Stenen ligger med bagsiden opad på kirkegården foran våbenhusdøren.

5) Fragment af grå kalksten. I døråbningen.

**Gravsten*. 1541. Sandsten, nu ca. 140x80 cm, men et stykke er afbrudt i den ene side. På den øvre del af stenen er hugget et usymmetrisk våbenskjold med en hestesko og forneden et skjoldlignende felt med årstallet og et uforståeligt navn med fordybede minuskier. Stenen, der tidligere lå i en trappe på Vallegaard, agtedes 1917 flyttet til Bornholms museum⁷, hvor den dog ikke kan påvises nu.

†*Gravfæner*. 1) O. 1678. Kaptajnløjtnant over garnisonen på Hammershus Ernst Cantzler, død 8. marts 1678 i sin alders 42. år. Indskrift på tysk.

2) O. 1725. Kaptajn ved fjerde national-infanterikompagni til fods Morten Mogensen Nyker til Syndergaard, født 1651, »forestilt« kaptajn 1709, død 1725.

3) O. 1729. Løjtnant til hest Christen Mortensen Nyker til Kyndegaard, født 1675, »tjent ved Cavalleriet her paa Landet for gemeen, Under- og Over-Officier i 36 år«, død 1729. Alle nævnt hos Thurah³.

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1806. »Præstens Hustrue«, Anna Margaretha Sommer, f. Bernholt, født 9. april 1760, gift 18. juli 1780, død 12. sept. 1806. Randprofileret Neksø-sandsten, 175x87 cm, med fordybet kursiv i ophøjet skriftfelt. I hjørnerne rosetknopper. Stenen hviler på sin oprindelige sandstensramme sydøst for kirken.

2) O. 1812. Sognepræst Peder Sommer (sml. nr. 1), født på Boels degnegård 1750, død 24. okt. 1812. Stenen svarer til den foregående og ligger ved dennes søndre side.

3) O. 1812. Hans Ipsen, født 24. april 1774, død på anden selvejergård 23. (ulæseligt) 1812. Randprofileret Neksø-sandsten, 180x84 cm, med kursivindskrift. Stenen er brudt i to stykker og står nu ved våbenhusets østmur.

4) O. 1819. Kaptajn og chef for Bornholms 4. infanterikompagni Ole Kofoed Rømer, født på Rømergaard i Rutsker sogn 1777, død på Aabyegaard i Nye-kjer sogn 1819. Randprofileret Neksø-sandsten, 163x79 cm, med ovalt skriftfelt (kursiv) og hjørnerosetter. Øst for kirken, ved siden af hustruens gravsten fra 1870.

5) O. 1826. Sandemand Hans Koefoed, født på 13. selvejergård i Nylarsker sogn 19. dec. 1767, boede på 18. selvejergård i Nyker sogn, hvor han døde 16. april 1826. Randprofileret Neksø-sandsten, 190x97 cm, med fremspringende hjørnerosetter og ovalt, ophøjet skriftfelt med fordybet kursiv. Nu rejst op ad våbenhusets østmur.

6) O. 1831. Thomas Bernhard From, født 16. juni 1795, død 23. juni 1831. Randprofileret Neksø-sandsten, 168x80 cm, med ovalt, ophøjet skriftfelt (kursiv) og hjørnerosetter. Oversiden svagt buet. Nu opstillet ved våbenhusets vestmur.

7) O. 1843. Anders Bendtsen Koefoed, født 10. dec. 1800 på 27. selvejergård i Nykjer sogn, død 10. dec. 1843 på 24. selvejergård i samme sogn. Sandstensstele, 145 cm høj, med fordybet kursiv. Øverst er et forsænket, halvcirkulært felt med en strålesol. Opstillet ved siden af den foregående.

I våbenhuset er opstillet en *runesten* med indskriften: »Lo ... lod denne sten rejse efter sin søn Sven, den meget velbyrdige dreng ... og efter hans broder. Den hellige Krist hjælpe de to brødres sjæl«.⁸

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskabsbog 1684—1744, regnskaber 1755—78, 1804—89 (LA). — Specifikation m.m. over inventarier 1766, Sjællands stiftsøvrighed V, div. sager (LA). — Indskrifter og Ligsten i Nyker (Top. Saml. pap., Bornh. 122, 9. febr. 1625, RA). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1882, J. Kornerup 1891 (kalkmalerier), M. Mackeprang 1915 (kalkmalerier), E. Lind 1937 (kalkmalerier), Charles Christensen 1939, O. Norn 1947 og C. G. Schultz 1947 og 1952. — Korrespondancesager i NM.

J.J.A. Worsaae: Notesbog III. 1851. S. 5 f. (NM). — J. Kornerup: Notesbog XVII. 1891. S. 77 ff. (NM).

Indledning, bygning, kalkmalerier. ¹ 29. marts 1416: »parochia omnium sanctorum« (Rep. I, nr. 5580). ² Rep. II, nr. 12845. ³ Allehelgens sogn nævnes senest 18. oktober 1553 (Hübertz, nr. 154). ⁴ Ravn, s. 144. ⁵ Sml. Trap, IV, udg., s. 587 (Haugberg, som mener at dette godt kan være rigtigt). ⁶ Meddelelse fra Mathias Bidstrup (16. marts 1892) i NM: »En gammel, meget troværdig mand (forhen sognerådsmedlem i Nyker) ved navn Nolius Lyngberg har meddelt mig, at 1836 var døren imellem våbenhuset og kirken af sammennaglede egetræsflader, i to tykkelser, og forsynet med svært, men simpelt, indadlukkende beslag samt dernæst således, at den ved en bom og bomhuller kunne stænges indefra kirken. Denne dør bar foroven følgende inskription: Ny kirke, der forud kaldtes Allehelgens kirke, er opført 1287«. Indskriften omtales ikke af Thurah, som har fået indberetninger fra sognepræsterne, og er vel da kommet til efter hans tid; Brunius har sikkert ret, når han opfatter den som »ett upprepande af Resenii utsaga«. Om døren meddeler han, at den for ganske kort tid siden var blevet erstattet med en simpel husdør. ⁷ Brunius, s. 154. ⁸ Nemlig 28 selvejergårde, 15 vornedgårde, 3 proprietærgårde og præstegården (sml. Bh. Saml. IV, s. 44—49). — Tallet stemmer derimod med Ravns statistik: 23 selvejergårde, 19 vornedgårde foruden Frigården og præstegården, ialt 44. ⁹ Sydlågen er måske flyttet. På den hos Resen (s. 15) afbildede plan er søndre indgang vist ganske tæt ved kirkegårdens sydvesthjørne. De nuværende indganges tal stemmer med Resens plan. ¹⁰ Ifølge meddelelse fra arkitekt

K. Thorsen (11. maj 1920, i NM): »Sandemand Kure i Nyker har meddelt mig, at i 1857 blev tårnets tømmerværk nedtaget og atter genopstillet efter at det oprindelige fodstykke var erstattet med den indvendig påboltede fodrem. Forinden genopstillingen blev underbygningens granitmur foroven afjævnet med tilhugne sten«. — Det er dog måske sandsynligt, at Sandemand Kure har opfrisket sin hukommelse ved at læse årstallet i klokketårnets vindfløje. 1857 kom der vel nyt tag på tårnet, men dette nævnes ellers ikke i årets rgsk. Derimod omtaler rgsk. for 1871, at klokketårnet blev hovedrepareret for den betydelige sum af 273 rigsbankdaler, hvoraf 67 rbd. 3 mk. medgik til 45 kubikalen hugne sten.¹¹ På Thorsens opmåling (fig. 3) læses årstallet 1857 i begge vindfløje.¹² Frölén II, s. 89 f.¹³ Ifølge Brunius (s. 151 f) skal sydportalen være blevet udvidet og nordportalen omdannet til et vindue kort før han besøgte kirken (1857). Han omtaler nordportalens tympanon.¹⁴ Ydermuren er fuldstændig fornyet på en temmelig lang strækning (sml. fig. 4) mellem vestdøren og lyssprækken i syd. Materialet i denne lapning er lange, kløvede granitsten af nymodens præg (fra midten af forrige århundrede?).¹⁵ Worsaae, notebog III (NM), s. 5.¹⁶ Omvendt Frölén II, s. 89.¹⁷ »2de piller mod nord og vest på kirkens mur repareret . . .« (rgsk. 1733). 1702 blev »kirkemurenes piller underbrudte (?) såvel som grunden opkastet, og nye piller igen opsatte« (rgsk.).¹⁸ Rgsk. for 1740: »Nyt spirtræ opsat, samt spirknapper, den store af spån og brædder, den mindre med bly overklædt . . . Fløylen på toppen at opslå«.

Inventar. ¹ Jfr. Weilbachs kunstnerleksikon, 3. udg., III, 53. ² Kister fra Ringesrincks værksted med tilsvarende snitværk findes bl.a. i NM og Frederiksborgmuseet. De i DK. Præstø amt s. 184 omtalte kistefyldinger fra Vordingborg er skåret i ganske samme manér som prædikestolens felter. ³ Thurah s. 81. ⁴ Thurah s. 74 ff. ⁵ Ifølge Skougaard, s. 322, skyldes de rimede indskrifter præsten Peder Bernholdt, men hverken malerier eller vers falder i forfatterens smag: »Her at anføre hele dette Malerklatteries Indhold eller Bernholts usle dumme Rim, finder Jeg mig på ingen Maade lysten til, da sligt Sluddersladder og erkedumt Vaaseri ey er værdt at fylde op med i Bogen, og det forekommer Mig endog meget underligt at de Thurah har anvendt hele Blade i sin Bog til denne maledes Galenskabs Beskrivelse og Forklaring, og til det rimede Pjats Indrykkelse«. Desuagtet anvender Skougaard selv halvanden side, før han har fået luft for sin forargelse. ⁵ Thurah s. 77 ff. ⁶ Omtales af Thurah s. 81. ⁷ Iflg. brevveksling med NM. ⁸ Jacobsen og Moltke: Danmarks Runeindskrifter, nr. 389.

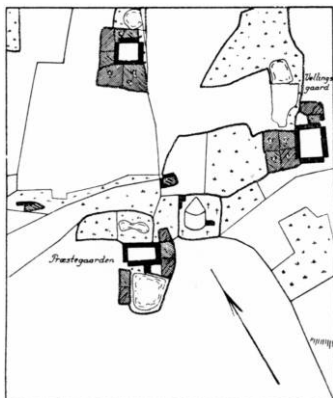

Fig. 15. Nykirke. 1816.